

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.090
у Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка
доктору педагогічних наук, професору,
професору кафедри дошкільної освіти
факультету педагогічної освіти
Тетяні ПОНОМАРЕНКО

Рецензія

Голоти Наталії Миколаївни, доцента кафедри дошкільної освіти Факультету педагогічної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, кандидата педагогічних наук, доцента на дисертаційну роботу В'юнник Вікторії Олександрівни на тему «Самовираження дітей п'ятого року життя в освітньому середовищі закладів дошкільної освіти», подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 012 Дошкільна освіта

1. Актуальність дисертаційного дослідження.

Трансформаційні процеси, які відбуваються в нашому суспільстві, інтеграція нашої держави в єдиний європейський простір зумовлюють прогресивні зміни у стратегії розвитку національної системи освіти, починаючи з дошкільної. Виникла потреба у нових підходах до побудови освітнього процесу в закладах дошкільної освіти, необхідність впровадження позитивних напрацювань та цікавих знахідок зарубіжних освітніх систем в практику дошкільної освіти України задля підвищення ефективності методичного забезпечення освітнього процесу закладів дошкільної освіти, конструюванні освітньої взаємодії з дітьми на засадах дитиноцентризму, особистісно орієнтованого підходу. Підвищилися вимоги до здатності зростаючої особистості поводитися компетентно, у складних умовах життя виявляти мобільність, гнучкість, упевненість у собі, здійснювати власний вибір, приймати самостійні рішення, відповідати за свої дії, реалізувати у вчинках та діяльності свою індивідуальність, довіряти власному досвіду й можливостям, виявляти потенції та здібності в різних видах діяльності. Відтак одним з актуальних завдань сьогодення є створення можливостей для проявів самовираження дітей дошкільного віку в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти. Самовираження дає змогу дитині проявити себе від час різних активностей, виявити свої сильні сторони, відчути радість від успішного втілення задумів, дає відчуття свободи та комфорту, сприяє усвідомленню не боятися помилок, а сприймати їх як необхідні кроки життєвого поступу. Водночас у практиці дошкільної освіти поряд з особистісно орієнтованою моделлю освітньої взаємодії продовжує функціонувати традиційна, за якої освітній процес, активності дітей є регламентованими, що обмежує можливості для проявів самовираження дитини.

З-поміж зарубіжних освітніх систем, фундаментальними ідеями яких є самовираження дитини в різних активностях і видах діяльності, ефективним та

Рецензія
отримано 07.10.2020
Голова ради
спеціалізованої вченої
ради
ДФ 26.133.090
Тетяні ПОНОМАРЕНКО Т.О.

валідованим є Реджіо Емілія-підхід, який демонструє оптимальні способи взаємодії з дітьми дошкільного віку, ефективне конструювання освітнього процесу, створення розвивального середовища для фасилітації самовираження дітей, але потребує адаптування до вітчизняної системи дошкільної освіти з урахуванням специфіки української освітньої системи та культурно-ментальних особливостей нації.

З означених позицій актуальність дисертаційної роботи В.О. В'юнник «Самовираження дітей п'ятого року життя в освітньому середовищі закладів дошкільної освіти» є незаперечною.

2. Наукова новизна результатів дисертації (теоретичних та/або експериментальних).

Сформульовані в дисертації наукові положення, висновки та рекомендації повністю обґрунтовані й цілком достовірні. Наукова новизна дослідження полягає в тому, що В.О. В'юнник вперше виокремлено прояви самовираження дітей п'ятого року життя; здійснено аналіз Реджіо Емілія-підходу як освітньої системи, спрямованої на прояви самовираження дитини, визначено його перспективи для української освітньої системи як джерела інноваційних ідей в контексті сучасних соціокультурних викликів. На основі вивченого досвіду системно описано та теоретично обґрунтовано педагогічні умови сприяння проявам самовираження у дітей п'ятого року життя в освітньому середовищі закладів дошкільної освіти України: забезпечення відповідного методичного супроводу для педагогічних працівників закладів дошкільної освіти; створення розвивального предметно-ігрового середовища (динамічного, різноманітного, відповідного віковим особливостям дітей); підтримка проявів самовираження дітей під час сучасних форм організації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти;). Авторкою здійснено опис рівнів (активний, потенційний, латентний), критеріїв (емоційно-мотиваційний, діяльнісний, когнітивний), показників проявів самовираження дітей п'ятого року життя. Вагомим здобутком дисертантки вважаємо методичне забезпечення задля створення розвивального предметно-ігрового середовища (динамічного, різноманітного, відповідного віковим можливостям дітей) на засадах Реджіо Емілія-підходу. В.О. В'юнник науково обґрунтовано підходи, форми освітньої взаємодії вихователів з дітьми, педагогічні методи, засоби сприяння проявам самовираження в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації.

Аналіз дисертаційної роботи дає всі підстави констатувати вагомість теоретичних і практичних результатів дослідження.

Зокрема, висвітлено та обґрунтовано актуальність проблеми дослідження. Ціннісним є уточнення дефініції «самовираження» стосовно дітей п'ятого року життя й аргументована пропозиція його авторського розуміння, урахуваючи психологічні особливості дітей цього вікового періоду, яка розглядається як: процес реалізації потенціалу дитини, що має переважно індивідуально-особистісний характер і проявляється у самостійних діях під час вибору власної

діяльності та способів дій; у готовності набувати власний досвід без страху помилитися; у виявленні ініціативи та самостійності в отриманні власного досвіду під час досліджень і відкриттів; у презентуванні власного досвіду тими мовами, які доступні дитині. Надзвичайно важливим доробком дисертантки вважаємо розроблення й апробування освітньої програми «Я-АктивациЯ» як інструменту упровадження педагогічних умов сприяння проявам самовираження дітей п'ятого року життя в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти. Визначено й апробовано методичний інструментарій – методи і прийоми підтримки самовираження дітей у різних формах освітньої взаємодії (тренінги, семінари-практикуми, навчально-методичні матеріали для вихователів) упровадження педагогічних умов сприяння проявам самовираження дітей в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти відповідно до принципів Реджіо Емілія-підходу, апробованих відповідно до реалій і потреб української системи дошкільної освіти, організоване розвивальне предметно-ігрове середовище.

Отримані результати можуть стати підґрунтям для розробки науково-методичних рекомендацій, навчально-методичних посібників, програм навчальних дисциплін та навчально-методичних комплексів до них, зокрема в контексті формування професійної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в умовах університетського навчання та підвищення професійної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти в умовах післядипломної педагогічної освіти.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз дисертаційної роботи В.О. В'юнник дав підстави вважати, що дисертація є самостійною науковою працею, у якій висвітлено власні ідеї і розробки авторки, що дали змогу вирішити поставлені завдання. Робота містить теоретичні та практичні положення й висновки, сформульовані дисертанткою особисто.

Логічно означений науковий апарат дисертації, обґрунтовані вихідні положення дослідження. Використання ідей, положень і результатів досліджень інших авторів мають відповідні покликання на відповідні джерела та лише підкріплюють наукове підґрунтя дисертаційної роботи. Цитування та покликання виконані коректно, з дотриманням наукової етики. Висновки сформульовані послідовно, є змістовними та обґрунтованими.

Усі положення новизни, що виносяться на захист та висновки зроблено самостійно, апробовано та опубліковано в наукових публікаціях. Висновки сформульовані послідовно, є змістовними та обґрунтованими.

Достовірність одержаних результатів досягнута дисертанткою завдяки використанню значної кількості наукової літератури (список використаних літературних джерел налічує 284 позиції, з яких 117 іноземною мовою).

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Дисертаційна праця свідчить, що автор добре володіє методами науково-педагогічних досліджень, уміло оперує багатим теоретичним та емпіричним матеріалом, володіє уміннями систематизувати фактичний матеріал, аргументувати та верифікувати основні положення роботи. У процесі дослідження схарактеризовано самовираження особистості як багатогранний феномен, який має ґрунтовні філософські, психологічні та педагогічні основи. Науково обґрунтовано уявлення про методологічні підходи, форми освітньої взаємодії вихователів з дітьми, педагогічні методи, засоби сприяння проявам досліджуваної якості, особливості проявів самовираження дітей п'ятого року життя в освітньому середовищі ЗДО. Схарактеризовано Реджіо Емілія-підхід як інноваційну освітню систему, що інтегрує філософські, психологічні, мистецькі та архітектурні аспекти для створення середовища, яке максимально сприяє проявам самовираження дитини; визначено його перспективи для української освітньої системи як джерела інноваційних ідей у контексті сучасних соціокультурних викликів. Проведений Вікторією Олександрівною педагогічний експеримент засвідчив ефективність педагогічних умов, що сприяють проявам самовираження дітей п'ятого року життя: забезпечення відповідного методичного супроводу для педагогічних працівників закладів дошкільної освіти (проведення семінарів, вебінарів, тренінгів); створення розвивального предметно-ігрового середовища (динамічного, різноманітного, відповідного віковим особливостям дітей); підтримка проявів самовираження дітей під час сучасних форм організації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти.

Здійснивши дослідження, В.О. В'юнник систематизувала, верифікувала й узагальнила отримані результати, сформулювала висновки, що засвідчує оволодіння дослідницькими компетентностями, необхідними для отримання ступеня доктора філософії за спеціальністю 012 Дошкільна освіта.

Зважаючи на це можна констатувати, що достовірність отриманих висновків та обґрунтованість запропонованих рекомендацій визначається правильно обраними методологічними підходами, достатнім використанням наукового та емпіричного матеріалу. Кількість та якість використаних матеріалів, докладність їх аналізу створює передумови для забезпечення достатнього рівня достовірності дисертаційної роботи.

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях.

Основні положення та практичні результати дослідження, викладені у дисертації В'юнник В. О., відображено у 11 публікаціях, а саме: 3 статті (з них усі у співавторстві) опубліковані у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України; 8 публікацій (з них 3 у співавторстві), у яких додатково висвітлено наукові результати дисертації. Також апробація результатів дослідження В'юнник В. О. здійснювалась у процесі виступів та обговорень на 8 науково-методичних та науково-практичних заходах різного рівня, а саме: міжнародних та всеукраїнських конференціях, науково-методичних семінарах, а також на 35

авторських практичних семінарах та вебінарах для ЗДО України, модерованих здобувачем упродовж 2022-2024 рр., що, беззаперечно є вагомим доробком здобувачки.

Усі положення новизни, що виносяться на захист, та висновки зроблено самостійно, апробовано та опубліковано в наукових публікаціях.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу.

Зміст дисертаційної роботи В.О. В'юнник відповідає назві, яка визначає межі її проблемного поля. Загалом дослідження характеризується чіткою стратегією, логікою викладу, аргументованістю положень. Структура роботи повністю відповідає вимогам до робіт такого типу. Дисертаційна робота виявляє самостійність пошуку автора при дослідженні актуальної та досить складної педагогічної проблеми, що визначається її соціальною значущістю. У результаті дослідження сформульовано та обґрунтовано низку концептуальних положень, які мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

Проблема самовираження дітей п'ятого року життя не була об'єктом наукових інтересів дослідників, а необхідність забезпечення умов у закладі дошкільної освіти, які сприяли б проявам самовираження дітей під час різноманітних активностей, що постає за фактичного домінування регламентованої занятійної системи у закладах дошкільної освіти, зумовила актуальність, теоретичну та практичну значущість дослідження В.О. В'юнник, його мету та завдання.

Дисертанткою у строгій послідовності до логіки наукового пошуку чітко, коректно сформульовано мету і завдання дослідження, а також висновки відповідно до визначених завдань. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (284 позиції, з яких 117 іноземною мовою), додатків.

Заслуговує на позитивну оцінку аналіз структурних розділів та змісту дисертаційної роботи В.О. В'юнник, які повною мірою взаємопов'язані та висвітлюють послідовність вирішення поставлених завдань.

У розділі 1 «Теоретичні основи дослідження феномену «самовираження» дітей п'ятого року життя» на основі узагальнення наукових концепцій та теорій виокремлено низку методологічних підходів (філософського, середовищного, особистісно орієнтованого, діяльнісного, творчого) та теоретичних основ дисертаційної праці, які в подальшому слугували підґрунтям експериментального дослідження. Проаналізовано та узагальнено трактування ключових дефініцій дисертації в українському та зарубіжному науковому дискурсі. На наш погляд, безумовною перевагою дисертаційної роботи є те, що В.О. В'юнник послуговувалася широким спектром зарубіжних досліджень.

Логічно, зі збереженням всіх канонів наукового дослідження презентована експериментальна складова дисертації, а саме:

- 1) визначено критерії, показники та рівні проявів самовираження дітей п'ятого року життя;

2) запропонований авторкою доцільний вибір діагностичних методик та їх застосування уможливив визначення та аналіз рівнів проявів досліджуваної якості у межах її емоційно-мотиваційного, діяльнісного, когнітивного критеріїв;

3) здійснений дисертанткою якісний та кількісний аналіз результатів експериментально-педагогічної діяльності засвідчив зростання рівня проявів самовираження дітей п'ятого року життя за всіма визначеними критеріями, що дозволяє зробити висновок про ефективність актуалізації визначених педагогічних умов. Так, у розділі 2 «Методичні засади самовираження дітей п'ятого року життя в умовах закладів дошкільної освіти» проаналізовано критерії, показники та рівні проявів самовираження дітей п'ятого року життя; визначено діагностичний інструментарій дослідження; висвітлено перебіг дослідження стану цієї якості у дітей п'ятого року життя в умовах закладів дошкільної освіти; з'ясовано причини домінування латентного рівня проявів самовираження у дітей експериментальних груп. Важливо зазначити широку географію експериментальної бази дослідження, що охоплює 41 педагога та 401 дитину п'ятого року життя з 23 закладів дошкільної освіти різних форм власності 9 областей України (Житомирської, Закарпатської, Київської, Львівської, Полтавської, Рівненської, Чернігівської).

У третьому розділі дослідницею представлено структурно-логічну модель педагогічного експерименту, що базується на поетапному упровадженні методичного інструментарію (тренінги, семінари-практикуми, навчально-методична література) для реалізації педагогічних умов сприяння проявам самовираження дітей п'ятого року життя в освітньому середовищі закладів дошкільної освіти України; висвітлено особливості упровадження педагогічних умов, методичним інструментарієм реалізації яких стала авторська програма «Я-активація» на засадах модифікування Реджіо Емілія-підходу; представлені результати оброблення й верифікування отриманих даних констатувального, формувального та контрольного етапів педагогічного експерименту, на основі яких обґрунтовано ймовірність результатів дослідження і підтверджено їх ефективність.

Дисертація є самостійним науковим дослідженням, яке містить нові наукові результати, має внутрішню цілісність та свідчить про особистий внесок здобувача. Зміст, структура, оформлення дисертації та кількість публікацій відповідають вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, який затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44 (зі змінами).

Варто зазначити, що досліджувані положення дисертації логічно вмотивовані, структуровані, мають змістовне наукове обґрунтування. Зважаючи на це можна констатувати, що валідність отриманих висновків та обґрунтованість запропонованих рекомендацій визначається правильно обраними методологічними підходами, достатнім використанням наукового та емпіричного матеріалу.

Загалом аналіз презентованих у тексті дисертації методики, результатів дослідження, опису перебігу триетапного педагогічного експерименту уможливило висновок щодо самостійності проведеної роботи, дотримання дисертанткою принципів академічної доброчесності та глибокою зацікавленістю предметом дослідження.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

Окреслені в дисертації Вікторії Олександрівни В'юнник положення, ідеї та висновки є самостійними, логічно структурованими та оригінальними. На всіх етапах дослідження простежується вияв власних наукових позицій, володіння різноманітними методами дослідницької роботи. Результати дослідження є науковим здобутком автора.

Аналіз дисертації Вікторії Олександрівни та публікацій за змістом дисертації, результати їх перевірки на академічний плагіат засвідчили низький коефіцієнт подібності дисертації (відсоток схожості з усіма джерелами) – 10 %; у наукових публікаціях, в яких висвітлено основні наукові результати дисертації коефіцієнт подібності (відсоток схожості з усіма джерелами) – від 20 % до 4 % (довідка з Бібліотеки Університету Грінченка від 25.04.2025 року) та відсутність порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації, самоплагіату тощо). Аналіз напрацювань дає підстави стверджувати, що дослідниця дотрималася вимог академічної доброчесності, адже академічний плагіат, фабрикації та фальсифікації у дисертації та наукових публікаціях відсутні.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Принципових зауважень щодо структури, основних положень та концепції дисертації В.О. В'юнник немає. Разом із загальною позитивною оцінкою дисертації звертаємо увагу на певні аспекти роботи, як от:

1. Незважаючи на ретельність в описі емпіричного матеріалу, роль впливу батьків та умов сім'ї на становлення самовираження дитини окреслені без конкретизації, що безумовно, підсилило б наукову аргументацію об'єкту дослідження.

2. Представлений аналіз зарубіжного досвіду означеної проблематики значно виграв би за умови опрацювання більшої географії досліджень.

Однак, означені побажання не зменшують наукової значущості дослідження та позитивної його оцінки загалом і є дискусійними.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей.

Аналіз дисертацій та наукових публікацій здобувачки свідчить про те, що В.О. В'юнник на високому рівні оволоділа методологією наукової та педагогічної діяльності, набула теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам.

Дисертація В. О. В'юнник «Самовираження дітей п'ятого року життя в освітньому середовищі закладів дошкільної освіти», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 012 Дошкільна освіта, є завершеним логічно структурованим і науково обґрунтованим дослідженням. Робота містить наукову новизну, практичну значущість і відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 №44 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 №40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 за №155/30023, Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 №261 (зі змінами) та може бути рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді з метою присудження Вікторії Олександрівні В'юнник ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 012 Дошкільна освіта.

Рецензент
доцент кафедри дошкільної освіти
Факультету педагогічної освіти
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка,
кандидат педагогічних наук, доцент

Наталія ГОЛОТА

